

20. YÜZYILDA ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ

Yrd.Doç.Dr.Rana EŞKİNAT

Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Maliye ve Ekonomi Bölümü,

Öğretim Üyesi

English Summary

One of the revelatory discoveries offered by social science in the twentieth century is that colonialism and imperialism produce an international division of labour of the social kind. Core or metropolitan societies do capital-intensive, high value adding production while peripheral societies do labour intensive, low value adding production.

However recent globalizing effects have altered the clarity of this division. There are many evidences which indicate that the global division of labour is now proceeding on a technical as well as social level. In this article, we try to examine these developments in the division of labour at the end of the century.

Yüksek sınai üretim düzeyi, çağımızın en önemli gelişmişlik göstergelerinden birisidir. Sanayileşme, gelişme yolunda çaba harcayan tüm ulus devletlerin hedefi olmuş, fabrika üreten fabrikaların inşasının merkez ülkelerle ilişkiler nedeniyle aksadığından yakınılmıştır. Ancak 20.yüzyıla bütünsel bakış açısı özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren sınai üretimin ülkeler arasında daha adil paylaşımını göstermektedir (1). 20.yüzyılın sınai üretim konusundaki temel eğilimi İngiltere'nin payının sürekli azalması olmuştur. Aynı dönemde ABD'nin sınai üretimi sürekli artmıştır. Ancak ABD'nin toplam sınai üretim içindeki payı 1960'dan sonra 19.yüzyıldaki düzeyine düşmüştür. Bu gelişmenin nedeni Japonya, Avrupa, Gelişmekte olan ülkeler, merkezi planlı ülkeler ve yeni sanayileşen ülkeler tarafından kaydedilen sınai üretim artışıdır. Yüzyılın başlangıcında birkaç gelişmiş kapitalist ülkenin elinde olan sınai üretimin yüzyılın ikinci yarısından itibaren diğer ülkelere kaymakta olduğunu gösteren deliller vardır. Bu çalışmada, bu olgunun nedenleri incelenecek, ülkeler arasında

yeni işbölümünün nasıl değişebileceği araştırılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan düzende sınıai malların üretimi ve dış satımı gelişmiş merkez ülkelerin elindeyken çevre ülkeler dediğimiz gelişmekte olan ülkelere düşen görev tarımsal ürün ve hammadde üretimidir. Böyle bir işbölümü ülkeler arasında kendi kendini yeniden üreten karşılıklı bağımlılık ilişkileri yaratmış, kapitalist dünya kendi içinde iki kutba ayrılmıştı. Bir tarafta gelişmiş; modern; sanayileşmiş; birinci dünya; kuzey; merkez gibi isimlerle tanımlanan ülkeler yer almakta diğer tarafta ise gelişmemiş; geleneksel; sanayileşmemiş; üçüncü dünya; güney; çevre gibi isimlerle anılan ülkeler yer almaktaydı. Kapitalist dünyadaki gelişmişlik ve azgelişmişlik olgularının bu iki ülke grubu arasındaki iş bölümünün sonucu olduğu iddia edilmekteydi. Komünist blok ise kendi içinde ayrı bir alemdi, kapitalist ve komünist bloklar arasında o kadar az ilişki vardı ki uçsuz bucaksız Avrasya kıtasının uluslararası iş gücü dağılımı üzerinde hemen hemen hiç etkisi yok gibiydi

Sosyal bilimlerle ilgili araştırmaların 20.yüz yıl için ortaya koyduğu bir gerçek sömürgecilik ya da emperyalizm sonucunda doğan iş bölümünün sosyal iş bölümü olmasıdır (2). Merkez ülkeler sermaye yoğun ve yüksek katma değerli malların üretiminde uzmanlaşırken, çevre ülkeler emek yoğun ve düşük katma değerli malların üretiminde uzmanlaşmışlardır. Klasik tartışmalarda, sosyal iş bölümü ve teknik iş bölümü olmak üzere iki tip iş bölümünden söz edilmektedir. Sosyal iş bölümü çeşitli mesleklerde uzmanlaşmayı önerirken, teknik iş bölümü aynı mesleğe ait çeşitli görevler konusunda uzmanlaşmayı önermektedir (3).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan düzen 1970'li yıllarda alarm vermeye başlamıştır. Var olan birikim tarzı dünya sermayesinin kârlılığını artıramamaktadır. Merkez ülkelerdeki yüksek sosyal refah harcamaları, araştırma geliştirme faaliyetleri için ayrılan rakamların büyüklüğü, hammadde ve petrol fiyatlarındaki 1970'li yıllardan sonraki artış, üretim maliyetlerini artırırken, fordist teknolojinin kullanımının yaygınlaşması, dünya pazarlarından pay kapma yarışını hızlandırmıştır. Hele bu yarışa ucuz iş gücüne sahip yeni sanayileşen ülkelerin katılması merkezdeki sermayenin kârlılığını azaltan nedenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. 70'li yıllardan beri İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenin değişmesi gerektiği merkez ülkelerde de tartışılır ve kabul görür hale gelmiştir. Dünya kapitalizmi yeni bir birikim tarzı istemektedir. Teknolojinin ülkeler arasında farklı bir iş bölümüne göre dağıtılması istenmektedir (4). Dünya Bankası, İMF, BM, UNESCO, UNCTAD gibi kapitalizmin ideolojisini yayan örgütler ağız birliği içinde uluslararası yeni bir ekonomik düzenden söz eder olmuştur.

2 WATERS; s.70.

3 a.g.e; s.70.

4 Çağlar, KEYDER; "Yeni Ekonomik Düzen ve İdeolojisi", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, (1976), s.28.

1970'li yılların diğer bir özgusu hızla gelişen teknolojik devrimin yarattığı fırsatlardır. Teknolojik gelişmeler merkez ülkelere yepyeni ufuklar açmaktadır. Artık bilgisayar başında oturup dünyanın dört bir yanına ulaşmak, bilgi alışverişinde bulunmak, mal ve hizmet talep etmek ya da arz etmek günün yirmidört saati boyunca aksamadan yürütülebilen işler haline gelmektedir. Dünya pazarlarında maddi mallar yanında, maddi olmayan mallar da giderek artan bir hızla boy göstermektedir. Hizmet sektöründe ticarete söz konusu olabilecek akla hayale gelmedik mallar icat edilmektedir. Yeni teknoloji bu malların ticari olarak pazarlanmasında miktar, zaman, ulaşım ve taşıma maliyeti, ülke sınırları gibi engelleri yok etmekte ve bu tür mallardan yüksek kazançlar elde etme fırsatı yaratmaktadır. Artık gelişmiş ülkelerin amacı bilgi ve kültür pazarlamaktır (5). Sanayi ötesi toplumlardan söz edilmektedir. Yeni dünya işbölümünde ulaşılmak istenen hedef şudur: Çevre ülkelerdeki ucuz iş gücünü, standart teknolojiyi sanayi mallarında kullanmak, böylece merkezdeki işgücünü yeni teknolojiyi, bu yüzden de yüksek kârlı malların üretimine kaydırmak. Bu yaklaşım dünya sermayesi için etkin bir yol olmaktadır. Üretici sermayenin çevreye yayılması ortalama kâr haddini yükseltirken giderek büyüyen bir dünya işçi sınıfı yaratarak toplam artı değer hacmini arttırmaktadır. Ayrıca Sanayi Devriminin çevreyi kirleten teknolojilerinin gelişmekte olan ülkelere kaydırılması merkez ülkelerde politik destek görmektedir.

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak dünya işbölümünün sosyal işbölümü yanında teknik işbölümünü de içerecek şekilde değiştiği gözlenmektedir. 1980'li yıllarla birlikte dünya firmaları arasındaki birleşmelerde devrim yaşanmaktadır (6). Bu birleşmeler gelişmiş ülke firmaları arasında olduğu kadar gelişmemiş ülke firmalarını da içine almaktadır. Firmalar global bir strateji izlemekte ve üretim olanaklarını dünya ölçeğinde değerlendirmektedir. OECD, 1992 yılında otomobil parçaları, kimyasallar, yarı iletkenler ve inşaat sanayilerinin globalleştiğini açıklamıştır. Üretim tamamen globalleştiğinde tüm bölgelerde sermaye yoğunluğu ve sermayenin sektörel dağılımı açısından dengeli bir üretim sistemi doğacaktır. Mal üretimi tüm dünyada sermaye ve emeğin en etkili kombinasyonunu sağlayacak şekilde parçalara ayrılacaktır. Yeni uluslararası işbölümü teknik karakterde olduğu için gerçek global üretime ulaşmanın aracı olacaktır.

21.yüzyıla girerken dünya ülkeleri yeni bir işbölümüne hazırlanmaktadır. Geçirdiğimiz günler bu değişimin toplumlar üzerindeki baskılarının gerek merkez ülkelerde, gerekse çevre ülkelerde derinden hissedildiği günlerdir. Merkez ülkelerde yaşanan yapısal işsizlik, işgücünün yeni teknolojiye ayak uydurması için yapılması gerekenler, pek çok

- 5 Fred.G.STEINGRABER; "The New Business Realities of the Twenty-First Century", **Business Horizons**, C.39:Sayı 6, (November-December 1996),s.4.
- 6 Richard J.BARNET;John CAVANAGH; **Küresel Düşler** Çeviren:Gülden Şen,Birinci baskı, Medya Holding A.Ş. Tesisleri, İstanbul, s.1-8, (Nisan 1995).

araştırmanın çözüm bulmaya çalıştığı konulardır. Yeni koşulların çevre toplumlarına etkisi, aile yaşamına etkisi, kadınların ve erkeklerin istihdam olanaklarına etkisi, ulus devletlerin egemenlikleri üzerindeki etkisi, dünyanın ekolojik dengesi üzerindeki etkisi bir çırpıda akla gelen ve çözüm bekleyen problemlerden ancak birkaç tanesidir. Yeni koşullara uyum sağlayamayıp aniden cöken Sovyetler Birliği ve çevresindeki merkezi planlı ekonomilerin transformasyonu da pek çok bilim adamının kafasını kurcalamaktadır.

Bir grup bilim adamı insanoğlunun sürekli ileriye gittiğini, bir zamanlar doğanın esiri iken şimdi doğanın efendisi olup kendisine göre düzenleyebildiğini ileri sürerek iyimser bir bekleyiş içindeyken, diğer bir grup tam tersini düşünmektedir. Her on yılda katlanarak artan dünya nüfusuna ve bu nüfusun giderek artan üretim ve tüketim taleplerine ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunlarına bakarak dünyamızın bu yükü kaldıramayacağından korkmaktadırlar. Tüm ülkeler, yoksulluktan kurtulmak için daha çok üretmek ve tüketmek yarışı içindeyken belki de gelecek nesiller ancak Mars'a kaçarak kurtulmanın yolunu bulabileceklerdir.

KAYNAKLAR

BARNET, J. Richard; CAVANAGH John; **Küresel Düşler**, Çeviren: Gülden Şen, Birinci baskı, Medya Holding A.Ş.Tesisleri, İstanbul, (Nisan 1995).

KEYDER, Çağlar; "Yeni Ekonomik Düzen ve İdeolojisi", **ODTÜ GELİŞME DERGİSİ**, (1976).

STEINGRABER, Fred.G; "The New Business Realities of the Twenty-First Century", **Business Horizons**, C.39: Sayı 6, (November-December 1996).

WATERS, Malcolm; **Globalization**, London and New York, 1995.